

Retoryczny model nauczania debaty – perspektywa gatunkowa

Streszczenie: Debata to gatunek, który wciąż zyskuje na popularności jako narzędzie dydaktyczne na różnych etapach edukacji. Kluczową korzyścią z wykorzystania debaty w procesie edukacyjnym jest fakt, że przygotowuje ona do partycypacji w debacie publicznej, poza środowiskiem szkolnej klasy czy uczelnianej auli. Dotychczasowe modele nauczania debaty opierały się na regułach, czyli kładzeniu nacisku na zasadach zachowania obowiązujących w debacie oraz na strategiach argumentacyjnych, czyli właściwym balansowaniu między argumentacją afirmatywną i refutacją oraz poprawnej konstrukcji argumentów.

W tym artykule przedstawiamy nowy, gatunko-centriczny model nauczania debaty, oparty na wskazywaniu sieci wzajemnych powiązań pomiędzy gatunkami składającymi się na przebieg debaty. Na przykładzie popularnego w Europie Środkowo-Wschodniej formatu debaty Karla Poppera opisujemy cztery gatunki funkcjonujące w debacie: mowę afirmatywną, refutacyjną, rekapitulacyjną i cross-examination (sekcję pytań i odpowiedzi) oraz wskazujemy na bogatą sieć zależności i oddziaływań międzygatunkowych, które budują ekosystem debaty w jej szkoleniowej odsłonie.

Wykorzystanie w nauczaniu debaty modelu opartego na nauczaniu gatunków i relacji pomiędzy nimi umożliwi adeptom debatowania przejście na wyższy poziom rozumienia przebiegu debaty i tego, jak duże znaczenie odgrywają podjęte przez nich w debacie działania.

Słowa kluczowe: debata, gatunek, format debaty, mowa afirmatywna, mowa refutacyjna, mowa rekapitulacyjna, cross-examination

Wprowadzenie

Nauczanie i praktyka debaty w szkole i w społecznościach stowarzyszeń debatujących ma bogatą i długą tradycję w krajach Europy Zachodniej, Ameryki Północnej, Południowej, Australii i krajach azjatyckich (Branham, 1991) oraz

zdecydowanie krótszą historię w Europie Środkowo-Wschodniej. Odbywające się cyklicznie w różnych miejscach globu turnieje debat, a także lokalne konkursy współzawodnictwa w argumentacji stanowią zachętę dla uczniów do sprawdzenia swoich umiejętności retorycznych w rywalizacji z innymi.

W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat powstało wiele podręczników do nauki debatowania (Freeley and Steinberg, 1996; Fine, 2001; Trapp et al., 2005; 2016; Claxton, 2006; Snider and Schnurer, 2006; Prager, 2007; Johnson, 2009; Harvey-Smith, 2011) napisanych przez trenerów i edukatorów, a także specjalistów, którzy reprezentują szczebel akademicki. Opierając się zarówno na wiedzy w ujęciu normatywnym i opisowym, jak i na własnych praktykach w nauczaniu retoryki i różnych gatunków interakcyjnych, zamierzamy przedstawić zmodyfikowaną metodę nauczania debaty, która może się sprawdzić w systemach edukacji promujących przygotowanie retoryczne w praktyce komunikowania.

Opis metody nauczania zostanie poprzedzony krótkim przedstawieniem tradycyjnych metod w edukacji debaty na szczeblu szkoły średniej i wyższej. Następnie zaprezentujemy podejście oparte na analizie gatunków, a także samą metodę nauczania debaty z perspektywy gatunkowej i korzyści wynikające z jej stosowania.

Debata jako zjawisko społeczne

Debata jest gatunkiem społecznie użytecznym. Umożliwia wyłonienie większości w demokratycznym sporze i daje poczucie współuczestnictwa w podejmowaniu decyzji. W państwach Europy Środkowo-Wschodniej widać bardzo dobrze znaczenie społecznego uczenia się debaty. Kraje byłego bloku wschodniego uzyskały otwartość na demokrację dopiero w latach 90. XX wieku. Wówczas rozpoczął się proces przyswajania mechanizmów i gatunków organizujących dyskurs społeczny, które nadałyby tendencjom demokratycznym rozpoznawalne intersubiektywnie ramy standardów komunikacji właściwych społeczeństwu obywatelskiemu (Aczél, 2019).

Proces świadomego uczestnictwa w debacie przebiega na trzech poziomach: szkolnym, instytucjonalnym i społecznym (Budzyńska-Daca, 2014), choć tylko na tym pierwszym nauczana jest w sposób metodyczny i zorganizowany, a jej celem jest merytoryczne, formalne i psychologiczne przygotowanie do uczestnictwa w sporze publicznym. Istnieje silne przekonanie, że dobrze odrobiona praca na poziomie szkolnym będzie dawała rezultaty na poziomie instytucjonalnym i społecznym. Debata na poziomie szkolnym występuje w postaci

określonych formatów (np. debaty oksfordzkiej, parlamentarnej, debaty Karla Poppera itd.) i jest elementem kształcenia na różnych etapach edukacji (od podstawowego po uniwersytecki), a także w ramach stowarzyszeń, klubów, organizacji edukacyjnych. Zależnie od tradycji i uwarunkowań historyczno-politycznych poszczególne formaty zyskują popularność w określonych krajach. W Polsce najpopularniejszym formatem jest debata oksfordzka, w Europie Środkowo-Wschodniej często wykorzystywana w edukacji jest debata w formacie Karla Poppera, a w wymiarze turniejowym dominują formaty *World Schools Style Debate* czy brytyjska debata parlamentarna – w zależności od wieku uczestników.

Modele nauczania debaty

W dotychczasowym nauczaniu debaty na Uniwersytecie Warszawskim w zespole Zakładu Retoryki i Mediów wykorzystywane były podręczniki opracowane przez doświadczonych nauczycieli, teoretyków i praktyków debat (Freeley and Steinberg, 1996; Trapp et al., 2005; 2016; Snider and Schnurer, 2006; Prager, 2007; Johnson, 2009; Harvey-Smith, 2011). Z dotychczasowych obserwacji i doświadczeń dydaktycznych wynika, że najczęściej praktykowane są dwa modele nauczania debaty: (1) oparty na regułach i (2) oparty na strategiach argumentacyjnych.

W początkowych etapach nauczania debaty dominuje podejście oparte na regułach. Każdy z formatów ma własne zasady interakcji, dlatego wprowadzając nowy format, zwykle zaczyna się od ich objaśnienia. Nauczanie oparte na regułach powoduje, że debata może być postrzegana jako zorganizowana interakcja, w której wymienia się argumenty wedle określonego porządku.

W nauczaniu opartym na strategiach argumentacyjnych punktem ciężkości staje się umiejętność balansowania między argumentacją afirmatywną i refutacyjną. Najważniejsze jest, aby poznać i umieć posłużyć się w trakcie interakcji odpowiednimi argumentami w obronie przyjętej tezy. Pozostałe elementy, czyli reguły, sposób prezentacji treści, są podporządkowane strategiom argumentacji.

Oba podejścia koncentrują się na innym aspekcie debaty w nauczaniu tych samych praktyk. W efekcie inaczej będzie się kształtować świadomość gatunkowa uczniów, co wpływa na praktykę debatowania. Jeśli w procesie nauczania debaty te dwa podejścia następują po sobie, wówczas debatujący uczniowie osiągają wyższy stopień wtajemniczenia; poznawszy reguły, mogą zagłębiać się w bardziej skomplikowane kwestie strategiczne.

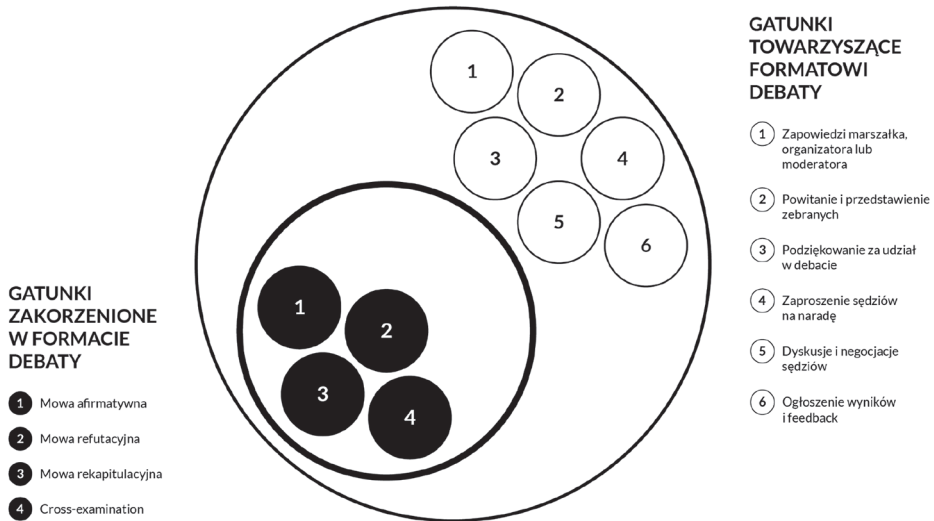
Do wskazanych tu modeli nauczania debaty chcemy dodać nowy, wypracowany na bazie dotychczasowych doświadczeń, ale zmodyfikowany w ten sposób, aby uprzywilejowywał myślenie o debacie jako środowisku gatunków. Proponowane podejście jest jednocześnie podejściem krytyczno-retorycznym (por. Foss, 2018) w nauczaniu debaty. Krok pierwszy to przedstawienie istoty debaty jako gatunku, a więc jej celu, funkcji społecznej i uczestniczących w niej podmiotów. Krok drugi to pokazanie wnętrza gatunku i jego zależności strukturalnych, to jak zaproszenie uczących się do obejrzenia konstrukcji i zasad działania pojazdu, którym wkrótce mają ruszyć w drogę. Postulujemy pokazanie debaty w postaci rozłożonej na gatunki proste. I zapraszamy uczących się, aby zobaczyli niejako od wewnątrz, jak działają poszczególne prostsze struktury w trybach gatunku złożonego, a ponadto, by spojrzeli na debatę w całym ekosystemie gatunków, które ją otaczają. Pozwoli to na bardziej świadome postrzeganie mechanizmów działania złożonego gatunku i uchwycenie międzygatunkowych relacji intertekstualnych.

Nauczanie debaty z perspektywy gatunkowej

W naszym podejściu do nauczania debaty, opartym na złożonej pedagogice gatunkowej, odnosimy się do metafory przyjętej przez Younga, Beckera i Pike'a (1970), gdzie do zrozumienia i nauczania gatunku potrzebne jest myślenie o nim wedle trzech kategorii: części (rzeczy samej), fali (procesu) i pola (kontekstu). Te fizyczne parametry interpretuje się w kategoriach komunikologicznych, by wydobyć w pełni istotę tworzenia, przepływu treści i porozumiewania się. Gatunki to rzeczy – wyodrębnione byty zawierające określone komponenty, język, formy, symbole, których rozpoznanie odróżnia jeden gatunek od innego. Gatunki to procesy – istnieją w czasie, są przyswajane, nauczane, interpretowane, rozpoznawane. Jednostki nabywają sprawność komunikowania w gatunku poprzez własne procesy uczenia się.

Nowością proponowanego podejścia jest widzenie gatunku w jego rozczłonkowaniu na formy proste i uwzględnienie dialogicznej natury tych form. Inspiracja bachtinowska (Bachtin, 1986) pozwala szukać zależności w obrębie złożonego gatunku, ale także zależności między gatunkami „żyjącymi” w tym samym środowisku komunikacyjnym. W przypadku debaty to środowisko komunikacyjne można w stosunkowo prosty sposób rozpoznać i zrekonstruować jako ekosystem współzależnych od siebie gatunków, które dzielą się na dwie podstawowe grupy: gatunki zakorzenione w debacie oraz gatunki towarzyszące debacie (por. rysunek 1).

Rysunek 1. Gatunki zakorzenione w formacie debaty oraz gatunki towarzyszące formatowi debaty

Źródło: Opracowanie własne.

Gatunki zakorzenione w debacie to te, które mają bezpośredni wpływ na strukturę i rozwój sporu między stronami reprezentującymi odmienne stanowiska. Wyróżnić można cztery takie gatunki: mowę afirmatywną, mowę refutacyjną, mowę rekapitulacyjną oraz cross-examination, czyli wymianę pytań i odpowiedzi. Ten zbiór gatunków tworzy architekturę debaty. Dla porównania – w tradycyjnym ujęciu regułowocentrycznym proces debatowania opisywany jest w kategoriach zadań czy obowiązków poszczególnych mówców.

Grupa uczestników debaty, która ma włączyć się do ekosystemu aktywnych graczy, powinna mieć świadomość złożoności relacji w środowisku, w którym ma zamiar działać, poznając zarówno gatunki („produkty”), które wytworzy w procesie komunikacji, jak i współzależności zachodzące między nimi w tym złożonym polu komunikacyjnym.

Dla zobrazowania, jak działa ten gatunek i jak przedstawić go w procesie edukacyjnym, wybrano format Karla Poppera z uwagi na doświadczenia współpracy z Uniwersytetem w Zagrzebiu i Uniwersytetem w Sofii, w których format ten jest również popularny. Format ten angażuje aktywnie sześć osób, które uczestniczą w sporze nad ustaloną kwestią. Pozostałe osoby realizują gatunki towarzyszące debacie (rysunek 1). Wybrana do debaty szóstka dzieli się na dwa zespoły po trzy osoby. Debata podzielona jest na dziesięć

sekcji: sześć z nich to mowy, a więc ciągle wypowiedzi o charakterze argumentacyjnym. Pozostałe cztery to tzw. cross-examination, czyli serie pytań i odpowiedzi, w których biorą udział wybrane osoby z obu stron sporu. Każdy zespół musi rozstrzygnąć, jak rozdzielić między siebie obowiązki w debacie, co oznacza wybrać gatunki, które poszczególni przedstawiciele zespołu będą realizować.

Naszym celem jest pokazanie, jak w polu działania ceremoniału debатовania zachodzą procesy komunikacji i jak scharakteryzować „produkty” tego procesu, czyli cząstkowe gatunki, które składają się na złożony gatunek debaty. W każdym przypadku określimy takie parametry gatunkowe, jak: cel mówcy, struktura mowy, topika, typowa argumentacja, stylistyka, czasoprzerzrenność, charakter mówcy.

Mowa afirmatywna

Mowa afirmatywna strony propozycji rozpoczyna debatę. Jest najdłuższą spośród wszystkich mów, trwa 6 minut. Celem mówcy jest przedstawienie stanowiska drużyny wobec debatowanej tezy przed zgromadzonym audytorium oraz zarysowanie jasnej linii argumentacyjnej, którą drużyna będzie podążać. Struktura mowy afirmatywnej składa się z dwóch etapów: definiowania i argumentacji. Definiowanie to odniesienie się do tezy i opisanie, w jaki sposób drużyna rozumie pojęcia zawarte w tezie oraz wskazanie płaszczyzn i kryteriów, na których oparta będzie argumentacja. Mowy afirmatywne stron propozycji i opozycji różnią się z uwagi na stosunek do tezy: afirmatywny propozycji i negujący opozycji. Mimo iż obie mowy wprowadzają główną argumentację i zasadniczo nie powinny zawierać refutacji, to w mowie opozycji jest ona spotykana. Wynika to z usytuowania tej mowy i konieczności odróżnienia się od poprzedników: „widzimy ten problem inaczej niż nasi adwersarze”.

Argumentacja wskazywana jako charakterystyczna dla tego formatu zależna jest od typu propozycji, której mówca broni. Autorzy podręcznika poświęconego debatom Karla Poppera (Trapp et al., 2005, pp. 87–133) skupiają się na omówieniu konstruowania argumentacji do stwierdzeń zależnościowych przyczyna-skutek (*cause and effect*), stwierdzeń oceniających wartości (*value*) oraz zasady działania (*policy*). To, jaki typ stwierdzeń, a więc jaki typ argumentów będzie funkcjonował w danej debacie, zależy od tezy, nad którą debatanci będą się pochylać, oraz od ich indywidualnych decyzji i analizy problemu, który stawia przed nimi teza.

Mowa afirmatywna opiera się na toposach, do których mają sięgać mówcy reprezentujący mowę refutacyjną i rekapitulacyjną. Jej właściwością jest stworzenie odpowiedniego kontekstu dla przyszłych mów, zakorzenienie argumentacji na intersubiektywnym gruncie przesłanek, tak, aby zarówno własny zespół, jak i oponenti, a wreszcie sędziowie (i publiczność, jeśli jest obecna) mogli uznać ich zasadność.

W sferze figuratywności mowa powinna zachować jasność i prostotę przekazu. Metafory, analogie, porównania, amplifikacje i inne elementy stylistycznego wyposażenia argumentów powinny spełniać założenia funkcjonalności przekazu. To zadanie dla mówcy, który potrafi stworzyć odpowiednie wrażenie dobrego merytorycznego przygotowania, dogłębnego przeanalizowania kwestii spornej, umiającego otworzyć mentalną przestrzeń do dyskusji swojemu zespołowi. Mowa afirmatywna realizuje zasady retoryczne właściwe topice exordialnej, czyli pozyskanie przychylności audytorium, przykucie jego uwagi do tematu i uczynienie go otwartym na sprawę (Lausberg, 2001).

Mowa refutacyjna

Celem mówcy w pięciominutowej mowie refutacyjnej jest wybór najważniejszych jego zdaniem argumentów, które dotychczas pojawiły się w debacie, ich krytyczna analiza i metodyczne odpięcie argumentacji oponentów przy jednoczesnym wzmacnianiu stanowiska własnej drużyny. Skuteczna debata wymaga dogłębnego zrozumienia mechanizmów refutacji i umiejętności ich użycia (Baird, 1950, s. 325). Refutacja w debacie Karla Poppera ma opierać się na pięcioetapowym schemacie: (1) zidentyfikowanie argumentu przeciwnika, do którego odnosić się będzie wypowiedź; (2) sformułowanie odpowiedzi, a więc wskazanie, z czym w wypowiedzi oponenta się nie zgadzam; (3) argumentacja, przedstawienie dowodów na poparcie własnego stanowiska; (4) wykazanie, że przedstawione dowody odnoszą się do prezentowanego argumentu i wskazują na wyższość naszego stanowiska nad stanowiskiem oponentów; (5) zarysowanie szerszego kontekstu przez zestawienie własnych argumentów z argumentami oponentów i wskazanie własnej przewagi (Trapp et al., 2005, pp. 135–136).

Mowa refutacyjna jest wymyślana „na gorąco” jako odpowiedź na mowę afirmatywną. Mówca propozycji odnosi się do mowy afirmatywnej mówcy opozycji, zaś mówca opozycji w swojej mowie refutacyjnej wygłaszanej później powinien odnosić się do mowy afirmatywnej strony propozycji oraz do mowy refutacyjnej tego zespołu. Ma zatem więcej materiału do odniesień.

Mowa refutacyjna ma charakter dialogowy, jest „odpowiedzią” na argumenty, które padły po drugiej stronie sporu. Kompozycyjnie jest najbardziej nieuporządkowana i niedająca się wcześniej zaplanować z uwagi na jej reaktywny charakter. Jest w dużej mierze improwizacją. Mówca, który podejmuje się zadania refutacji w zespole, powinien mieć dobre umiejętności słuchania, analizy i adekwatnej reakcji w krótkim czasie. Mowa ta jest ogniwem łączącym mowę afirmatywną (otwierającą) i rekapitulacyjną (kończącą) i od niej zależy, czy sędziowie uznają odparcie za skuteczne i wystarczające.

Mowa rekapitulacyjna

Pięciominutowa mowa rekapitulacyjna powinna pokazać, dlaczego rozwiązanie proponowane przez zespół jest właściwsze i jakie mogą z tego wynikać konsekwencje. Jako cele mowy rekapitulacyjnej należy wskazać przypomnienie najważniejszych kwestii debaty oraz podkreślanie przewagi własnej argumentacji nad argumentacją przeciwnika na bazie dokładnego i uczciwego porównania linii argumentacyjnych zaprezentowanych przez obie strony w przebiegu debaty. Zasadniczo w tych mowach nie powinny pojawiać się nowe argumenty, z racji tego, że nie mogłyby być już poddane refutacji.

Struktura mowy rekapitulacyjnej realizuje zazwyczaj trzy punkty: zidentyfikowanie najważniejszych kwestii, które pojawiły się w debacie w formie krótkiego podsumowania, dokonanie wyboru tych, które są decydujące dla debaty, i przedstawienie ich oraz porównanie z argumentami oponentów, które powinno prowadzić do konstatacji o wyższości tych przygotowanych przez własny zespół.

Mowa rekapitulacyjna sięga do topiki finalnej. Istotne jest, aby zapewnić przychylność decyzyjnego audytorium dla bronionej sprawy. Mówca rekapitulacyjny musi łączyć cechy mówcy afirmującego i refutacyjnego. W czasie przygotowania do debaty zespół omawia linię argumentacyjną, która najpierw wyeksponowana jest w mowie afirmatywnej, a następnie odtworzona w postaci skrótowej w mowie rekapitulacyjnej.

Mowa ta również zawiera figury kontaktu z audytorium. Istotne jest, aby trafić do przekonania sędziów, że podejście do tezy reprezentowane przez zespół jest właściwsze od podejścia oponentów. Od mówcy kończącego debatę oczekuje się zdecydowania w sposobie przekazywania treści, uwiarygodnienia przekazu poprzez stworzenie etosu zbudowanego na dobrych kompetencjach w zakresie debatowanej kwestii i etycznych podstawach świadczących o umiejętności dokonywania właściwych wyborów.

Cross-examination

Ostatni gatunek zakorzeniony w debacie to cross-examination, a więc pytania i odpowiedzi. Format debaty Karla Poppera uwzględnia trzyminutowe przedziały czasowe, wyznaczone wyłącznie na zadawanie pytań i udzielanie odpowiedzi, co dynamizuje debatę. Najważniejsze cele, które może osiągnąć pytający, to: uzyskiwanie informacji, wyjaśnienie argumentu innym debatantom, wyjaśnienie argumentu sędziom, zobowiązanie debatanta do zajęcia stanowiska, wydobywanie informacji przydatnych do budowania argumentów, ustalanie planu refutacji, identyfikowanie błędów i nieścisłości w argumentacji, podważenie wiarygodności oponenta, wzmocnienie własnej wiarygodności, przygotowanie do dalszej argumentacji (Trapp et al., 2005, pp. 154–155). Odpowiadający z kolei powinien umieć obronić swoje argumenty, być gotowy na doprecyzowania, sprostowania, wyjaśnienia, podawanie dodatkowych informacji, podważanie wiarygodności, kwestionowanie. Debatanci biorący udział w tym gatunku muszą zdecydować, które cele są dla nich kluczowe w danym momencie debaty, i na tej podstawie skonstruować pytania oraz udzielać odpowiedzi. Cross-examination to gatunek interakcyjny o największym potencjale spontaniczności. Wymaga od pytającego śledzenia wcześniejszych wypowiedzi i umiejętności wychwytywania słabych punktów w argumentacji. Od odpowiadającego wymaga obrony tych słabych punktów. Od mówców wymaga się otwartości na spontaniczną interakcję, w której mogą zyskać dodatkowe punkty dla swoich zespołów. (Trapp et al., 2005, pp. 156–157).

Znajomość specyfiki poszczególnych gatunków ma istotne znaczenie dla debatujących stron, które mogą na tej podstawie ustalić strategię debaty i odpowiedzialność poszczególnych osób za realizację tych gatunków, które najlepiej odpowiadają ich kompetencjom.

Druga grupa gatunków ceremoniału debatowania została tu określona jako gatunki towarzyszące debacie. Są to takie zdarzenia komunikacyjne jak zapowiedzi marszałka, organizatora czy moderatora; powitanie zebranych; przedstawienie zebranych; podziękowanie za udział w debacie i zaproszenie sędziów na naradę; dyskusje i negocjacje sędziowskie; ogłoszenie wyników i feedback. Gatunki te budują ceremoniał charakterystyczny dla debaty, przede wszystkim w jej turniejowej odsłonie, ale nie są obligatoryjne dla odbycia się debaty jako zaaranżowanego sporu. Wymienione gatunki nie stanowią zamkniętego zbioru – zależnie od potrzeb ten ekosystem może

rozszerzać się o kolejne elementy, które będą w większym lub mniejszym stopniu rzutowały na przebieg debaty.

Relacje i współzależności międzygatunkowe

Każdy z gatunków ma zestaw cech, które należy przedstawić studentom (uczniom), aby mogli swobodnie wziąć udział w debacie. Wprowadzona przez nas perspektywa ekosystemu zobowiązuje nas do wskazania na zachodzące pomiędzy tymi gatunkami relacje i zależności. Pełna sieć międzygatunkowych zależności łączy w sobie relacje zachodzące między gatunkami po jednej stronie sporu oraz te, które zachodzą między stronami.

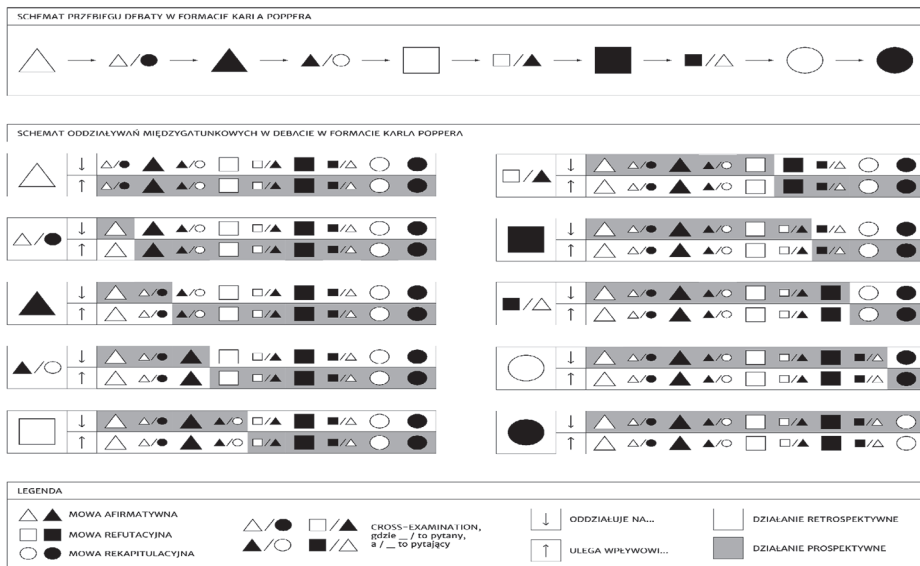
Gatunek w debacie oddziałuje na inne gatunki i wpływa na ich kształt, a jednocześnie ulega wpływowi pozostałych gatunków i w wyniku tego przyjmuje taką, a nie inną postać. To wzajemne oddziaływanie może być retrospektywne – kiedy ta mowa, która została już wypowiedziana, wpływa na kolejne (gdyż została już usłyszana, więc musi być brana pod uwagę) oraz prospektywne – dobry mówca musi przewidywać, jak może się rozegrać debata i co padnie w kolejnych mowach.

Rysunek 2 pokazuje wpływy i zależności z perspektywy pojedynczych gatunków zgodnie z przebiegiem debaty. Z każdą kolejną mową zmniejsza się liczba gatunków, na które dana mowa oddziałuje w sposób retrospektywny, i zwiększa się liczba tych mów, które w sposób retrospektywny na tę mowę mają wpływ.

Dla przykładu przyjrzyjmy się mowie refutacyjnej drużyny afirmującej (na schemacie oznaczonej białym kwadratem). Oddziałuje ona retrospektywnie na gatunki, które w przebiegu debaty znajdują się po niej, ponieważ kolejni mówcy, aby ich mowa realizowała określone przez gatunek cele, muszą się odnieść do tego, co zostało powiedziane przez mówcę refutacyjnego drużyny afirmującej. Mowa ta oddziałuje prospektywnie na te mowy, które były w przebiegu debaty przed nią. Oznacza to, że wcześniejsi mówcy musieli brać pod uwagę to, co może powiedzieć mówca refutacyjny strony afirmującej w swojej mowie i jakie ta mowa ma zakładane cele. Na przykład mowa afirmatywna strony negującej musi być stworzona ze świadomością, że argumenty w niej zawarte będą poddane refutacji, w związku z tym mówca stara się przedstawiać je w taki sposób, który pozostawi jak najmniejsze pole do krytyki. Patrząc teraz z drugiej strony, mowa refutacyjna drużyny afirmującej ulega wpływowi retrospektywnemu gatunków, które pojawiły się w przebiegu debaty przed nią – np. mówca poddaje refutacji argumenty z mowy afirma-

tywnej oponentów lub wskazuje na słuszność argumentów przedstawionych w mowie afirmatywnej własnej strony. Mowa refutacyjna drużyny afirmującej wreszcie ulega wpływowi prospektywnemu mów występujących w przebiegu debaty po niej: mówca musi przewidywać potencjalne pytania zadawane w kolejnym etapie debaty i próbować wyjść im naprzeciw czy też formułować swoją wypowiedź tak, aby ułatwić zadanie mówcy podsumowującemu ze swojej drużyny.

Rysunek 2. Schemat oddziaływań międzygatunkowych w debacie w formacie Karla Poppera wraz ze schematem przebiegu debaty

Źródło: Opracowanie własne.

Należy zwrócić uwagę, że wpływy międzygatunkowe się kumulują – dwie poprzedzające mowy mają wspólny wpływ, którego nie miałyby, gdyby zostały wygłoszone osobno lub w innej kolejności. Z perspektywy dydaktyki debaty ważne jest, aby wskazywać na tę rozbudowaną sieć zależności i uświadomić studentom (uczniom), że ich indywidualne decyzje na poziomie pojedynczego gatunku (a) wynikają z decyzji innych osób uczestniczących w debacie, (b) mają wpływ na całościowy przebieg debaty oraz każdą z mów wygłoszonych przez innych uczestników.

* * *

Debata konkursowa jest zjawiskiem obecnym w wielu kulturach i językach. Turnieje o zasięgu światowym (*World Schools Style Debate*) czy europejskim (format Karla Poppera) wymagają standaryzacji w zakresie edukacji, aby możliwe było uzyskanie podobnego poziomu wśród zawodników z różnych państw. Nauczanie debaty stanowi jeden z elementów edukacji obywatelskiej i kształcenia krytycznego myślenia, czyli bardzo istotnych kompetencji społecznych, które można wdrażać edukacyjnie poprzez debatę. Przedstawiona metoda nauczania z perspektywy gatunkowej może mieć zastosowanie zarówno w dydaktyce retoryki jako umiejętności komunikowania, jak i na warsztatach przygotowujących do turniejów debatanckich. Dobre rozpoznanie mechanizmów działania debaty szkoleniowej daje szansę także na lepsze zrozumienie procesów debatowania na poziomie instytucjonalnym i społecznym.

Bibliografia

- Aczél, P. 2019. Teaching rhetoric: A proposal to renew rhetorical education in Hungarian and Central European contexts. *Govor.* **36** (1), pp. 55–77.
- Bachtin, M. 1986. *Estetyka twórczości słownej*. Tłum. D. Ulicka. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Baird, A.C. 1950. *Argumentation, Discussion, and Debate*. New York, Toronto, London: McGraw-Hill Book Company.
- Branham, R.J. 1991. *Debate and Critical Analysis: The Harmony of Conflict*. New York: Routledge.
- Budzyńska-Daca, A. 2014. Debata i negocjacje z perspektywy retorycznej krytyki gatunków. *Forum Artis Rhetoricae.* **3**, ss. 36–51.
- Claxton, N.A. 2006. *Teacher's Guide for Discovering the World Through Debate*. New York, Amsterdam, Brussels: International Debate Education Association.
- Fine, G.A. 2001. *Gifted tongues: high school debate and adolescent culture*. New Jersey: Princeton University Press.
- Foss, S.K. 2018. *Rhetorical Criticism: Exploration and Practice*. Long Grove: Waveland Press.
- Freeley, A.J. and Steinberg, D.L. 1996. *Argumentation and Debate: Critical Thinking for Reasoned Decision Making*. bmw: Wadsworth Cengage Learning.

- Harvey-Smith, N. 2011. *The Practical Guide to Debating. Worlds Style/British Parliamentary Style*. New York, London & Amsterdam: International Debate Education Association.
- Johnson, S.L. 2009. *Winning Debates. A Guide to Debating in the Style of the World Universities Debating Championships*. New York, Amsterdam, Brussels: International Debate Education Association.
- Merrel, B., Calderwood, K.J. and Graham, T. 2017. Debate Across the Disciplines: Structured Classroom Debates in Interdisciplinary Curricula. *Contemporary Argumentation & Debate*. 37, pp. 57–74.
- Prager, J.R. 2007. *Introduction to Lincoln-Douglas Debate*. https://www.boone.k12.ky.us/userfiles/781/Classes/52280/introld_2007.pdf?id=558370.
- Snider, A. and Schnurer, M. 2006. *Many Sides: Debate Across the Curriculum*. New York: International Debate Education Association (20.10.2022).
- Trapp, R., Barnes, E., Xiangjing, C., Franke, M., Green, T., Jing, H., Kimokeo-Goes, U., Miller, J., Spring, K. and Ge, Y. 2016. *Building Global Relations Through Debate*. bmw: Foreign Language Teaching and Research Press.
- Trapp, R., Zompetti, J.P., Motiejunaite, J. and Driscoll, W. 2005. *Discovering the world through debate. A practical guide to educational debate for debaters, coaches, and judges*. bmw: IDEA Press Books.
- Young, R.E., Becker, A.R. and Pike, K.L. 1970. *Rhetoric: discovery and change*. New York: Harcourt, Brace & World.

The rhetorical model of debate teaching – a genre perspective

Abstract: Debate is a genre that has gained popularity due to its educational value on different levels of the education system. The essential advantage of using debate as an educational tool is that it prepares students to participate in public debate outside the classroom environment. The available models of teaching how to debate are rules-oriented (showing students the rules of conduct valid in the debate) or argument-oriented (teaching the balance between affirmative argumentation and refutation and proper ways of building arguments).

This article offers a new, genre-oriented model of debate teaching based on showing the relationships between genres that compose the debate. Exemplified by the Karl Popper debate format, popular in Central and Eastern Europe, four genres ingrained in a debate are depicted: affirmative speech, refutation speech, summarizing speech, and cross-examination. What has been also described is the intricate web of relationships and influences between those genres which build the

educational debate's ecosystem. Using the genre-oriented model in teaching debates and showing the relationships between the four genres will enable students to increase their understanding of the debating process and help them visualize how big impact their actions have on the course of the debate.

Keywords: genre, debate, debate format, affirmative speech, refutation speech, recapitulation speech, cross-examination

Translated by Agnieszka Budzyńska-Daca, Kinga Joanna Rogowska